saját kárukon tanulták meg", de voltak közöttük értékes emberek, akik a természettudományban jeleskedtek, – s közben felfedezték Magyarország és Erdély természeti kincseit. (Pl. Pápay Tóth Mihály.)

A magyar alkimisták híre alig jutott át határainkon, könyvet, írást keveset hagytak hátra, így mindaz, amit a Magyar Hírmondó sorozat e kötete számunkra kínál, rendkívül érdekes, kultúrtörténeti csemegeként olvasható. A kötet végén található jegyzetek, név- és szómagyarázatok az olvasó segítségére vannak a szövegek megértésében, és igen jól hasznosítható Szőnyi György Endre előszava is.

E válogatás kétségkívül felkeltette érdeklődésünket egy újabb, teljesebb magyar alkímiatörténetre vonatkozó, ma még kéziratban rejtőzködő szövegek megismerésére és felkutatására.

Madácsy Piroska

Vázlatok Arany Jánosról. Szerk.: Mezei József. ELTE Bölcsészettudományi Kar. Bp. 1979. 191 l.

Tiszteletre méltó gondot vállalt magára az ELTE XIX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke az Arany-évfordulón: önálló tanulmánykötettel kívánt költőnagyságunkra emlékezni, új „ötletekkel, hipotézisekkel" (I.), némely esetben friss eredménnyel örvendeztetve meg olvasóit. A szándék méltó volt Aranyhoz és az alkalomhoz, a megvalósítás csupán egy-két esetben az. „Az írások formái (. . .) a jegyzet határain belül maradnak, nem véglegesen befejezettek, nem mívesen, szakszerűen kidolgozottak, egyes gondolatok, észrevételek még csak az ötlet szintjéig jutottak el, mások a hipotézisek ígéretes és izgalmas állapotáig" – olvashatjuk a bevezetőben. Bármennyire méltányoljuk is az óvatoskodó sorokat, hisszük, jogos a kérdés: a témában bizonyára jártas kutatóktól nem túl szerény eredmény-e a kezünkben tartott kötet. Nem azért csodálkozunk, mert „tételes megállapításokat" olvasunk „csak figyelemmel" (I.), hanem mert szándék és eredmény disszonánsabb itt a megengedhetőnél.

A „magyarok szimfóniája" című, általánosabb témájú, tágabb időkeretű Mezei-tanulmány kivételével valamennyi az 1849 utáni időszakra figyel: vagy egyetlen művet kiemelve, vagy átfogóan, korszakot, tendenciát elemezve. A már említett, ajánló, mentegetődző sorokat afféle „igazi" bevezetőként követi Mezei József írása. Szándéka szerint valószínűleg általános képet kívánt rajzolni Aranyról s mintegy megadni a kötet alaphangját. Szól Arany varázsáról, népiességéről, a nemzeti hősi eposz megteremtésének körülményeiről, a *Toldi*ról, a versekben vagy a mögöttük megbújó dallamról, a megközelítés módjairól stb., némelyekről többször is. A művek szépségének fogalmi meghatározását célzó strukturalista „rubrikakitöltés" valóban nem üdvözítő kutatói módszer, de e kissé képlékeny csapongás sem. A téma frappánsabb bevezetőt igényelt volna.

A kötetből kiemelkedik Csűrös Miklósnak egy kései Arany-verset értelmező tanulmánya, az *Ez az élet . . .*-é. A vers mondanivalóját összefoglaló korábbi elemzések a költő önmagával való elégedetlenségének, a vállalt attitűd megbánásának motívumát emelik ki. Csűrös elemzésében az eddigiektől eltérő következtetésre jut: a költő másfajta élet utáni vágyát nem a kései önvád motiválja, hanem a túl hosszúra nyúló, betegségekkel megalázott élet elviselhetetlensége. Nem az elmulasztott élvezetekért kesereg, „hanem a rég várt békéért, érzéketlenségért, fájdalomnélküliségért esedezik". Versértelmezését intuíció és ráció, szakszerűség és művészi fogékonyság optimális egyensúlya teszi élményszerűvé. Ezt erősíti a nyelvi igényességgel páros egyszerűség: az érzékletes, ám minden fölösleges dísztől mentes stílus is. A szöveg arányait nemcsak a gondolatok fegyelme teremti, de Csűrös jól megválasztott módszere is: a szakirodalomnak csak leglényegesebb elemeit idézi, önálló gondolatmenetét nem terheli fölösleges jegyzetekkel; az élet-tivornya metafora elő- és utóéletét összefoglalva pedig keretbe fogja az Arany-féle változat interpretációját. Műértelmezése alkotás anélkül, hogy elemző apparátusa tönkretenné a verset. Az élményt elmélyítve, felerősítve tudja továbbadni.

Nagy kár, hogy Csűrös erényei – így együttesen legalábbis – hiányoznak a kötet más műértelmezéseiből. Alexa Károlynak legfőbb érdeme – a verset minden oldalról körüljáró precizitás – egyben legfőbb „tragikai vétsége" is. Lenyűgöző alapossága agyonnyomja *A lepkét* (többek között a lepkefajta tudományos meghatározásától bízvást eltekinthetett volna), s túl szimpla tétel: a „klasszicizálás (eszményekhez, szabatos műformákhoz és közösségekhez való igazodás) – és az erről való végleges lemondás" igazolására teszi mindezt. Gergely Gergely épp ellenkezőleg, pusztán egyéni intuícióira támaszkodva próbálja négy költeményben az események

élménnyé formálódását megragadni. Érdekes – bár egyoldalú – F. Mándi Ildikó melódia- és hangszerelésközpontú verselemzése; bosszantóan semmitmondó Mikó Krisztina balladavizsgálata. Már a reform előtti középiskolai tankönyv is szimbólum-egészként értelmezte *A walesi bárdok*at – ha más szavakkal is –, és a dalnokok (s a költő) etikai tartását emelte ki. Megjegyeznénk: üdvösebb volna tán az is, ha rövidebb mondatokkal próbálkoznék az efféle értelmetlenségeket elkerülendő: „Arany János ballada-költészetének tüzetes *vizsgálatát* – Greguss Ágost és Riedl Frigyes több, mint egy évszázados, immár irodalomtörténeti közhellyé váló értékítéletei alapján – melyek szerint „Az igazi magyar balladát a népballada alapján Arany teremté meg", illetőleg, hogy „Arany a balladákban találta meg a tehetségének leginkább megfelelő műfajt" – *problémátlan remekként* helyezte perifériára az irodalomtörténet." (A magam kiemelése: 95. l.) Nem meggyőző Kiczenko Judit gondolatmenete sem. Dolgozatának alcímei tetszetős ötletek, ám kifejtésük modoros, nem több a prekoncepció erőltetésénél. Természetes folyamatokban fölösleges tudatos ritmust és ellenritmust keresnie. A történelmi alapfogalmakat is szakszerűbben használhatná: 1849-ben nem a forradalom, hanem a szabadságharc bukott el!

A kötetet záró tanulmányt Nagy Miklós írta *Goethe magyar utóélete a XIX. század közepén* címmel. Arany, a népiesek és Goethe, valamint Kemény Zsigmond és Goethe kapcsolatát összegzi tömören, a főbb eszmetörténeti és poétikai összefüggéseket megrajzolva. A dolgozat tényanyaga nem új, mégis eredeti képet ad a magyarországi Goethe-recepcióról.

Nem tudjuk, készülnek-e hasonló közös produkcióra e tudományos műhelyben. Ha igen, olvasó és kritikus nem kívánhatna mást: kevesebb ötletet és hipotézist, s valamivel több kiérlelt, jó arányérzékkel megkomponált dolgozatot.

Szántó Ágnes

Possonyi László: Tettenérés. Bp. [1980] Ecclesia K. 388 l.

Possonyi László a katolikus reformmozgalom szervezésében vállalt áldozatos szerepet a felszabadulás előtt. Nagyváradról került Budapestre, elvégezte a közgazdasági egyetemet, rövid ideig a pénzügyminisztériumban dolgozott, majd újságíró, a Nemzeti Újság munkatársa lett. Részt vett a katolikus reformmozgalmat képviselő Korunk Szava, majd a Vigilia megalapításában. Irodalmi tanulmányokat és színibírálatokat közölt, megírta Berettyóújfalu szociográfiáját, *A történeti regény* (1935) című tanulmányában a harmincas évek népszerű műfajának leírására vállalkozott. Regényeiben (*Üldözni fognak titeket...*, 1938; *Az árnyék*, 1940; *Szilágyi Irma*, 1941) és színpadi munkáiban fordulatos, kalandos cselekményvezetésre törekedett. Lefordította Calderon *A nagy világszínház* című misztériumjátékát, amelyet a budapesti Nemzeti Színház az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus alkalmából adott elő. A felszabadulás után a Vigilia, illetve az Új Ember című katolikus hetilap szerkesztőségében dolgozott. *Bűnbak és áruló* (1969) című történelmi regényében Kuthy Lajos életrajzát dolgozta fel.

Tettenérés című újabb munkájában saját életéből számol be. Igen színesen, nagy epikus gazdagsággal idézi fel a régi Nagyvárad mozgalmas életét, majd az 1919–1920-as főhatalomváltozás kulturális következményeit. Hiteles képet ad a húszas évek egyetemi mozgalmairól, a fiatal katolikus reformnemzedék útkereséséről és törekvéseiről. (Ő maga református családban született, s a francia konvertita-irodalom hatására katolizált a húszas évek végén.) Emlékiratának irodalomtörténeti értéke van, különösen a Korunk Szava és a Vigilia című folyóiratok megalapításának és működésének tüzetes ismertetése következtében. Irodalom- és sajtótörténetünk csak mostanában kezdett figyelni a harmincas évek katolikus reformmozgalmának ezekre a műhelyeire. E reformmozgalom a két világháború közötti magyar társadalom válságából született, a fiatal értelmiség új orientációját fejezte ki, szociális elképzelését vagy kulturális érdeklődését tekintve számos ponton találkozott a fiatal értelmiség demokratikus és radikális mozgalmaival, például azokkal a törekvésekkel, amelyeket a Szép Szó, az Apolló és az Ezüstkor köre vagy a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma képviselt. Legutóbb Katona Jenő tartalmas nyilatkozata (Literatura 1980. 1. sz.) mutatott rá arra, hogy e baloldali vonzások hatására kialakuló katolikus reformmozgalom milyen áldozatokkal járó munkát végzett az értelmiségi közvélemény antifasiszta és demokratikus jellegű átalakítása terén.

Erre a munkára vállalkozott Possonyi László is, és ennek a munkának az állomásairól ad számot emlékirataiban. A Korunk Szava című kéthetenként megjelenő politikai és kulturális